

■ להלכה, אסור לקרוא את מנין האורחים או המנות מן הכתב בשבת, אפילו אם הוא כתוב על גבי כותל גבוה מאד, גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות [כדעת אביי]. אבל אם חקקו בכותל, מותר. ובטבלא ופנקס, אפילו אם הכתב חקוק אסור לקרותו (שו"ע א"ח ז, יב, וראה במשנ"ב שם פרטים נוספים).

הָכָא בְּמִרְאָה שֶׁל מִתְכַתֵּב עֲסִיקוּן - אבל במראה שאינה של מתכת מותר, בין קבועה בכותל ובין אינה קבועה (רי"ף סג, ב מדפי הרי"ף; רמב"ן). ולא גזרו בה משום מראה של מתכת, שהרי זו גזירה לגזירה, ורק במראה של מתכת שבה היתה עיקר הגזירה, סובר תנא קמא שתוכמים השוו מידותיהם ולא חילקו בין קבועה ל שאינה קבועה (רמב"ן). ויש שפירשו, שאף במראה שאינה של מתכת אסור, גזירה משום מראה של מתכת, ואין זו גזירה לגזירה, שהכל גזירה אחת (בעל המאור; רמב"ן בשם ר' משה בר יוסף, וריטב"א בשמו).

מִפְנֵי שְׂאָדָם עֲשׂוּי לְהִשְׁרִיבָה נִימִין הַמְדוּלְדָלִין - ואדם' לאו דוקא, שכן מדובר באשה, אבל לאיש אסור גם בחול להסתכל במראה כדי להתנאות, משום 'לא ילבש' (תוס' ע"ז סג, א ד"ה המסתפר, ע"פ ירושלמי שם ב, ב). ויש שפירשו, שמדובר גם באיש, שכן במקום שדרך האנשים להסתכל במראה, אין בכך משום 'לא ילבש' (רי"ן ע"ז ט, ב מדפי הרי"ף).

■ להלכה, אסור לאיש להסתכל במראה אף בחול, משום 'לא ילבש', אלא אם מסתכל לשם רפואה או שמספר את עצמו [כדעת תוס'] (שו"ע יו"ד קנו, ב). ויש אומרים שבמקום שדרך האנשים להסתכל במראה, אין בכך משום 'לא ילבש' [כדעת הר"ן] (רמ"א שם).

ובשבת, אסור להסתכל במראה של מתכת ששפתה חדה, שמא ישיר בה נימין המדולדלין, ואפילו אם היא קבועה בכותל ואינו יכול להשיר בה [כדעת תנא קמא]. אבל אם שפתה אינה חדה, או שהיא של זכוכית, מותר, ואפילו אינה קבועה בכותל [כדעת הרי"ף] (שו"ע א"ח שב, ג, ומשנ"ב שם).

קָטֵב הַמְחֵלֵךְ תַּחַת הַצְּנִירָה וְתַחַת הַדְּיוֹקְנָאוֹת אֲסוּר לְקָרוֹתוֹ בְּשֶׁבֶת - כגון המצויירים צורת חיה או דיוקן אדם וכותבים עניינים תחת הציור (ע"פ רש"י), ואסור שמא יקרא בשטרי הדיוטות (רש"י; אמנם הב"י [שם ד"ה תב שתחת] תב בדעתו, שנחשב שטרי הדיוטות ממש, וראה פמ"ג שם א"א כא; רא"ש כג, א). ויש שפירשו, שכתב זה עצמו נחשב שטרי הדיוטות (רבינו חננאל; מאירי).

וְדְיוֹקְנָא עֲצֻמָּה אֶף בְּחוּל אֲסוּר לְהִסְתַּכֵּל בָּהּ - אם עשויה לשם עבודה זרה, אבל אם עשויה לשם נוי, מותר (תוס' ד"ה דיוקני; רא"ש כג, ב; רמב"ם ע"ז ב, ב, וכסף משנה בדעתו, ופירוש הדרשה [להלן] 'אל תפנו אל מדעתכם' - אל תפנו את הקב"ה מדעתכם, כאשר תסתכלו בצורת העבודה זרה (כסף משנה שם). ויש שפירשו, שאף אם עשויה לנוי, אסור להסתכל בה (תוס' ע"ז ג, א ד"ה ה"ג; תוס' ר"ד; וכן משמע מרש"י). ופירוש הדרשה להלן, ש'אלילים' מלשון חללים - אל תפנו ותסתכלו במה שעשיתם מדעתכם ויצא מחלל לבבכם, שאין ראוי להסתכל אלא במעשי הקב"ה, כדי להכיר נפלאותיו (ע"פ רש"י וריטב"א). או, אל תפנו את זכרון הקב"ה מדעתכם, שבזמן שאתם מסתכלים בהם, אתם מפנים את האל-ל מדעתכם (ערוך ערך פ, א, הובא בר"ן סג, ב מדפי הרי"ף).

■ להלכה, כותל או וילון שמצויירים עליהם צורות חיות משונות או דיוקנאות של בני אדם, וכותבים על צורת פלוני וזה דיוקן

גְּמָרָא. גְּזִירָה שְׂמָא יִמְחֹק - ואע"פ שגם אם ימחוק לא יעבור על איסור מוחק דאורייתא, שהרי אין זה מוחק על מנת לכתוב, מכל מקום כיון שהדבר שכיח שיבוא למחוק, גזרו חכמים כדי שלא יבוא למחוק אף באופן זה (ריטב"א, וראה חתם סופר ד"ה אמר רבה).

גְּזִירָה שְׂמָא יִקְרָא בְּשֹׁטְרֵי הַדְּיוֹטוֹת - של מקח וממכר (רש"י). ועוד יש לפרש, שהם אגרות שלום (רשב"א בשם רש"י, וכע"ז ברש"י לעיל קטז, ב ד"ה שטרי).

וטעם האיסור לקרוא בשטרי הדיוטות, שמא מתוך שינהג כדרך חול, יבוא למחוק (רמב"ם שבת כג, יט; ר"ן מג, ב מדפי הרי"ף). ולפי זה, מנין האורחים מתוך הכתב נחשב קריאה בשטרי הדיוטות ממש, שהרי גם בו יש לחוש שמא ימחוק [וכמבואר להלן שאביי מודה בכך], ומה שאמר אביי 'גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות', כוונתו שגם באופן שאין חשש מחיקה יש לאסור, כדעת רבה שלא חילקו חכמים בגזירותיהם [וכמבואר להלן בגמ'] (רי"מ קז"ט; ט"ז שז, יא).

ויש שסובר, שאיסור קריאה בשטרי הדיוטות הוא משום (ישעיה נה, יג) 'ממצואו חפצך' [ראה לעיל (ק"ג, א) שדרשו מכתוב זה ש'חפצך אסורים'] (רא"ש כג, א). ולדעה זו, אין במנין האורחים מתוך הכתב איסור קריאה בשטרי הדיוטות, שהרי הוא צורך השבת ואין לאוסרו משום 'ממצואו חפצך', ורק מחמת גזירה אסור (רי"מ קז"ט). ואע"פ שאיסור שטרי הדיוטות הוא רק מדרבנן, אין הגזירה שלא למנות מן הכתב נחשבת 'גזירה לגזירה', שראו חכמים שאם לא יגזרו בזה, לא תעמוד הגזירה שלא לקרוא בשטרי הדיוטות, והכל נחשב כגזירה אחת (ריטב"א).

אֵיפָא בְּיַנְיִיהוּ דְּהִתְבִּיב אַפּוֹתְלָא וּמִדְּלִי - וכמו כן נפק"מ באופן ששנים קוראים יחד, שלדעת רב ביבי שהאיסור הוא משום שמא ימחוק, מותר, כיון שזיכורו זה לזה ולא יבואו למחוק, ולדעת אביי שהאיסור הוא משום שמא יבוא לקרוא בשטרי הדיוטות, גם בשנים אסור, שמא יבואו לקרוא בשטרי הדיוטות (ריטב"א בפי ראשון; וראה רשב"א).

אֵלָא לְעוֹלָם דְּהִתְבִּיב אַפּוֹתְלָא וּמִדְּלִי וְכוּ' - ובאופן זה אין חשש שיקרא בשטרי הדיוטות, כיון שלא יבוא להחליף כותל בשטר, ולכן לאביי מותר למנות מתוך כתב זה. ולרב ביבי אסור, ואע"פ שבאופן זה אינו יכול למחוק, מכל מקום אסור משום לא פלוג, וכדעת רבה שאסור לקרוא לאור הנר אפילו אם הוא במקום גבוה (רש"י; תוס' ד"ה לעולם בדעתו). ויש שפירשו, שרב ביבי ואביי חולקים על רבה שאסור משום לא פלוג גם במקום שטעם הגזירה לא שייך, ולכן בכותל גבוה שאינו יכול למחוק אין לאסור משום לא פלוג, אלא שאביי סובר שאסור, שמא יחליף כותל בשטר ויקרא אף בשטרי הדיוטות, ורב ביבי סובר שאין חשש שיחליף כותל בשטר (תוס' שם בשם ה"ר פורת; רשב"א וח"י הרי"ן בדעת הרי"ף; רמב"ן).

ואם הכתב חקוק על גבי הכותל מותר [כמבואר בגמ'], שאין חשש שיחליף כותל בשטר, אבל אם הכתב חקוק על גבי טבלא ופנקס אסור (רי"ף סג, ב מדפי הרי"ף; רא"ש כג, א), ואף שבכתב חקוק אין חשש שמא ימחוק, מכל מקום יש לחוש שמא יחליף טבלא ופנקס בשטר ויבוא לקרוא בשטרי הדיוטות (רי"ן על הרי"ף שם). ויש סוברים, שגם אם הכתב חקוק על טבלא ופנקס מותר (רמב"ם שבת כג, יט; בעל המאור, וביאר שלמסקנת הגמ' לרב ביבי שהאיסור הוא משום שמא ימחוק, בכתב חקוק מותר, בין בכותל ובין בטבלא ופנקס, ואין חוששים שיחליפם בשטר).